

JINDŘICHU VACKOVI K SEDMDESÁTINÁM⁵

Josef Polišínský

Prof. dr. Jindřich Vacek, CSc., se narodil v Plzni 16. srpna 1917 – je mu tedy letos sedmdesát let. Těchto sedmdesát let znamená zároveň víc než čtyři desetiletí práce historika a pedagoga, věnované převážně rodnému městu, západním Čechám a jejich minulosti, současnosti – a doufejme i budoucnosti. Sedmdesát let není dnes považováno ani za začátek staroby, ale je snad vhodnou příležitostí ke zhodnocení dosavadní životní dráhy historika, který se narodil a žil v měnícím se světě. Už také proto, že je svědectvím toho, že i mimo Prahu je možno tvořivě bádát i učit. To by si měli uvědomit zvláště mladí a nejmladší členové obce historiků.

Sám jsem jako učitel působil v Plni jeden jediný rok, zrovna v roce heydrichiády. Přesto od té doby mám k ní úzký vztah, rád se tam vracím a jsem moc rád, že ještě potkávám své bývalé žáky, kteří rádi, ba s jistým uznáním vzpomínají moje plzeňské středoškolské působení. Vztah Jindřicha Vacka k rodnému městu je pochopitelně daleko vnitřnější. Vždyť vyrostl v rodině úzce spjaté s plzeňským kulturním životem, a když se rodina z Plzně odstěhovala do jihovýchodních Čech, žil v rodině svého strýce v Plzni a v Plzni absolvoval svá středoškolská studia. I to bylo zjevně prostředí, které mladému studentovi dalo mnoho.

Protože je Jindřich Vacek o dva roky mladší než já, přišel na filozofickou fakultu Karlovy univerzity roku 1937. Studoval dějepis a češtinu a účastnil se studentského politického života. Já sám jsem se s ním setkal jako s členem levicového Spolku posluchačů filosofie. Bydlel ovšem v jiné koleji než já, ale na přednášky jsme asi chodili stejné nebo podobné, protože ty byly tehdy stejné pro posluchače všech ročníků. Našimi učiteli byli profesori a docenti, kteří se

⁵ POLIŠENSKÝ, J.: *Jindřichu Vackovi k sedmdesátinám*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 23. Plzeň 1987, s. 237 – 240.

počítali za členy první nebo druhé generace tzv. Gollovy školy. K té první patřil Josef Šusta, historik s velkým pochopením pro studium dějin hospodářských a sociálních, Jar. Bidlo, historik evropského východu, do té druhé Karel Stloukal, předurčený za nástupce Šustova na stoličce obecných dějin, Otakar Odložilík, po Novotném profesor českých dějin.

Zastoupení žáků Gebauerových na bohemistice bylo stejně impozantní jako zastoupení dědiců Gollových na historii. Ale zjevně to mladému studentovi z Plzně nestačilo, protože zapsán měl řadu přednášek z lingvistiky a orientalistiky.

Spolek posluchačů filosofie byl v době, kdy byl Vacek jeho novým členem, jediným fakultním studentským spolkem, který nebyl v rukách pravice. Hlásit se k němu bylo politickým aktem, protože většina vysokoškolských učitelů patřila k pravici a činnost v SPF byla pro ně rudým praporem, vyzývajícím k útoku. Proto také byl po Mnichovu SPF více méně rozpuštěn a odevzdán pravicovým studentům. K těm Vacek nepatřil, ale logicky patřil k těm, kdo stáli proti domácímu i okupantskému fašismu. Osudného 17. listopadu 1939 byl v koleji zatčen, se stovkami jiných odvezen do ruzyňských kasáren obsazených SS a poslán do koncentračního tábora Sachsenhausenu.

V koncentračním táboře si Vacek pobyl dlouho. Patřil k těm, kteří tam zůstali až do roku 1942. Našel tam svoji druhou univerzitu: profesori z Jagellonské univerzity v Krakově, české i německé antifašisty, včetně Antonína Zápotockého, Jaromíra Dolanského, Ivana Sekaniny, pastora Martina Niemöllera a další. Byla to tvrdá škola, plná hrůzy, násilí, ale také lidské solidarity, socialismu, marxismu. Vzpomínkové črty Vackovy o tom podávají dobrý obraz a přímo vybízejí k tomu, aby Jindřich Vacek svou cestu měnícím se krutým světem popsal.

Od roku 1942 pracoval Vacek v Rücklově sklárně ve Včelince na Jindřichohradecku. Jednou týdně mohl pracovat v tehdejší černínském zámeckém archívu v Jindřichově Hradci na tématech z dějin pozdně feudální

vesnice. V jindřichohradeckém archívu tehdy pracovali profesori Josef Dobiáš (na svých velkých dějinách Pelhřimova) a Karel Stloukal (na osudech pánů z Hradce). Byla to jistá náhrada za univerzitu. Cenné byly i rady archivářů, kteří mladého adepta uvedli do problematiky regionálních dějin, především jindřichohradecký K. Tříška a třeboňský V. Hadač. Ale Vacek se dostal kupodivu i do rodinných archívů v Telči, Kamenici nad Lipou a do řady archívů jihočeských měst a městeček.

Toto všechno přišlo vhod, když se Vacek v červnu 1945 mohl vrátit na fakultu. Už v lednu 1946 získal na filozofické fakultě UK učitelskou aprobaci z dějepisu a češtiny a začal učit jako středoškolský profesor na gymnáziu v Plzni. Doktorát dosáhl roku 1951, promoval v únoru 1952. Od roku 1953 působil na Pedagogické fakultě v Plzni a prodělal s ní všechny organizační změny – ve skutečnosti se postaral o to, aby se zdárně realizovaly, protože tu zastával významné funkce, včetně děkanské (v letech 1964 – 72). Ale to mohou lépe posoudit ti, kteří Vackovu činnost viděli zblízka. Jeho mladší spolupracovníci, kteří v něm měli obětavého vedoucího, jistě nejlépe vědí, do jaké míry jsou dějiny plzeňského vysokého školství spojeny s jeho činností.

Vackova činnost veřejná je neodmyslitelnou částí jeho aktivity. Z vlastní zkušenosti znám alespoň jeho činnost jako aktivního člena plzeňské pobočky Čs. společnosti historické a Socialistické akademie. Dodnes je velmi aktivním členem Československého svazu protifašistických bojovníků. Ale vedle toho působil a působí v dlouhé řadě odborných funkcí a komisí. Na papíře je to pár slov, ve skutečnosti jde o desítky článků a stovky, snad tisíce přednášek, všechno vedle práce na základním pracovišti. V listopadu 1961 se Vacek habilitoval na pedagogické fakultě UK v Praze pro obor československých a obecných dějin feudalismu, roku 1967 získal hodnost kandidáta historických věd na filozofické fakultě UJEP v Brně a roku 1980 byl jmenován profesorem. Nečinný nezůstal ani poté, co 1. září 1986 odešel do důchodu, protože nadále působí ve funkci profesora – konzultanta.

Vackova disertační práce z roku 1951 o hospodaření na panství Jáchyma z Hradce, 178 stran, tvořila závěr jeho dosavadní badatelské práce, založené na pramenech z archívů jihovýchodních Čech, jež zpracovával tehdy už skoro deset let. Po ní následovalo několik studií, většinou otištěných v tehdejší Časopise společnosti přátel starožitností. První (Spor poddanského města České Kamenice s vrchností koncem 17. století, ČSPS 63, 1955, s. 203 – 221) analyzovala dlouhý spor obyvatel poddanského městečka Kamenice s pobělohorskou vrchností, rodinou Paradís de Echaide. Pak následoval článek Poddanské povinnosti na panství Česká Kamenice v polovině 16. století (ČSPS 64, 1954, s. 176 – 183), podávající obraz výše feudální renty v různých vesnicích na panství a tím i různý stupeň hospodářského rozvoje jednotlivých lokalit. Zvlášť zajímavá je ta část studie, která se snaží o podchycení obrazu poddanských městeček a o výši rentovních příjmů z panství. Ze studia pramenů hospodářské povahy vyšel Vackův Příspěvek k metrologii – Užívání ssuté míry mtu na Jindřichohradecku (ČSPS 65, 1957, s. 108 – 109), který revidoval údaj Aug. Sedláčka a vedl k drobné polemice (Odpověď na připomínku k článku Příspěvek k metrologii, tamtéž, s. 222). Vyvrcholení práce na jindřichohradeckém pramenném materiálu, především účetní povahy, znamená studie Vrchnostenské hospodaření na panství jindřichohradeckém v letech 1563 – 1566 (Sborník VŠP v Plzni II, 1959, s. 5 – 46). Vacek v ní podal obraz hospodářského podnikání na panství pánů z Hradce, který se doplňuje s pracemi Al. Míky a vyzývá ke srovnání s hospodařením na panstvích Rožmberků (jak se o to pokusil Jos. Petrání) a na panstvích Pernštejnů (na nichž pracuje Jos. Válka). Volba tématu tedy byla velmi šťastná a cenné byly také výsledky, především zjištění, že příjmy z režijního a rentovního hospodaření byly v rovnováze.

Mezitím začal Vacek zpracovávat daleko hůře přístupné prameny západočeské, kde neexistovaly takové archívy, jaké v jižních Čechách představovaly archívy v Třeboni, Čes. Krumlově a Jindřichově Hradci. Prvním příspěvkem z této oblasti byla práce Dva předbělohorské urbáře panství

tachovského (Sborník VŠP v Plzni I, s. 1 – 31). Ve srovnání s jihovýchodními Čechami představovalo Tachovsko pohraniční oblast s tzv. chodskými vesnicemi, s velkými lesními oblastmi a organizací drobných manských statků na panství. Situace byla komplikována i tím, že přes zemské hranice přesahovaly na českou stranu statky města Bärnau a valdsaského kláštera. Podle urbářů zde Vacek sledoval změny ve výši feudální renty na vesnicích panství od 1555 do 1607. Po mnohých stránkách byla Vackova práce prací průkopnickou a mohla by posloužit za vzor podobným studiím v pohraničí.

Do stejné skupiny jako kameničtí Paradísové patřili i vojenští zbohatlíci Husmannové z Namédy, kteří získali město Tachov po třicetileté válce a brzy se dostali do konfliktu s tamními měšťany. Spor venkovských i městských poddaných byl nejdříve veden cestou peticí, soudních procesů, dragonádami a skončil nakonec i v tomto případě nerozhodně, kompromisní smlouvou mezi vrchností a poddanými. (Spor Tachovských s Husmannem v době třicetileté války, Sborník PI v Plzni III, 1962, s. 5 – 66). Pokračováním této studie je práce K hospodářské problematice Tachovska po třicetileté válce (Sborník PI v Plzni V, 1963, s. 5 – 39), ukazující úpadek poddanského hospodaření, města i nápadné rozšíření hospodářské činnosti vrchnosti. Dominikální poddaní v lesních vsích tachovského panství v 17. – 19. století (Sborník PF v Plzni VII, 1965, s. 33 – 95) je studie o vzniku a vývoji dominikálních vsí na tachovském panství zemědělsko-hornického typu. Po vydání berního a urbáriálního patentu žádali poddaní těchto vsí, aby byli pokládáni za poddané rustikální (jak je počítaly oba katastry tereziánské). Právní spory i zde vedly k vzpourám a vojenským zákrokům. Nakonec se dominikalisté rozdělili do tří od sebe se lišících skupin, které někdy splývají s masou rustikalistů, dohadují se s vrchností nebo zůstávají v dědičném pachtu až do 19. století. Pozoruhodné jsou v těchto sporech autorem konstatované ohlasy Francouzské revoluce. Zatím poslední ze studií, věnovaných Tachovsku je konečně studie Stav školství na tachovském panství na přelomu 18. a 19. století (Sborník PF v Plzni XIII, 1975, s. 45 – 70). Stav

školský byl kolem roku 1800 na Tachovsku horší než jinde v Čechách, protože vrchnost neměla na zvýšení vzdělání zájem a poddaní potřebovali děti doma.

Z tachovského mikrokosmu vyšel Vacek v rozsáhlé práci, vycházející na pokračování ve sborníku *Minulostí Západočeského kraje (Skladba šlechtické společnosti Plzeňského kraje v první polovině 17. století, MZK XIX, 1983, XX, 1984, XXI, 1985, celkem 72 stran)*. Plzeňsko, které sahalo v 17. století od hranic a Tachova a Kynžvartu přes Manětín k Radnicím, Rokycanům, Blovicím, Klatovům, až k Nýrsku a Kdyni, mělo různorodou šlechtickou společnost, mezi níž bylo dost katolíků. České povstání šlechtu rozdělilo do dvou táborů, staré vrchnosti byly doplněny novými rody, které podle autorova soudu přispěly k pobělohorské horské kolonizaci, ale také ke germanizaci. Pohraniční kraj pochopitelně netvořil předvoj hospodářského pokroku: s výjimkou několika málo velkých statků převládal rentovní hospodářský systém.

Jak je vidět, představují tyto dva cykly prací k hospodářským, sociálním a kulturním dějinám jihovýchodních a západních Čech svědectví o vzácném pracovním soustředění badatele, který zpracovával někdy za extrémních podmínek prameny prakticky až do osvobození nedostupné. Zplňují velké mezery, které v našem vědění o 16. – 18. století dosud existují. Jsou na výši metodicky i metodologicky, předčí starší práce české a německé a svědčí o autorově pílí, zvědavosti a snaze držet krok s vývojem historické vědy u nás i ve světě. Po této stránce jsou vynikajícím materiálem pro budoucí bádání o tom, jakými cestami se vytvářelo u nás dějepisectví, které nejenom podle jména, ale v praxi označujeme za dějepisectví marxistické. O tomto procesu svědčí i Vackovy příspěvky k historii nejnovější, ba současné. Týkají se především 17. listopadu 1939, dějin odboje, koncentračních táborů a dalších. Bude je možno spravedlivě hodnotit až s jistým odstupem, ale jejich obsah je tak vzrušující, že nepochybně tady najde Vacek nejdříve následovníky. Protože jeho péčí prošly stovky studentů, nebude jich asi chybět.

Rozsáhlá je také jubilatova činnost recenzí, zahrnující mj. pečlivou oponenturu deseti vysokoškolských a dvou středoškolských učebnic a textů.

Za svou odbojovou činnost obdržel Vacek řadu čs. vyznamenání (např. Čs. vojenskou medaili Za zásluhy 1. stupně), za pracovní výsledky státní vyznamenání Za zásluhy o výstavbu a roku 1982 titul Zasloužilý učitel.

Jindřich Vacek nesloží jistě po dosažení sedmdesátky ruce v klín. Doufejme, že jeho „západočeský“ cyklus výzkumu a prací bude pokračovat. Ale neměl by zapomínat ani na zpracování vlastních životních zkušeností a na dluh, který má vůči dějinám plzeňského vysokého školství a plzeňského kulturního života. Vždyť Plzeň měla bohatou tradici historiografickou už od samého konce středověku. Vacek je s M. Bělohlávkem představitelem oné průkopnické skupiny, která budovala v Plzni základy historické práce, k níž patřili F. Macháček, Václav Čepelák, Ad. Zeman a další. Jejich práce, a v ní i práce Jindřicha Vacka, je odkazem i vzorem pro ty, kteří přicházejí a kteří přijdou. Vivant sequentes.